16. toukok. 2024

Kirjallinen asiantuntijalausunto eduskunnan valtiovarainvaliokunnan sivistys- ja tiedejaostolle

Asia: VNS 2/2024 vp Valtioneuvoston selonteko julkisen talouden suunnitelmasta vuosille 2025-2028

Teema: JTS 2025-2028, erityisesti ammatillisen koulutuksen rahoitukseen ja maksuttomaan toisen asteen koulutukseen liittyvät muutokset

Johdanto

Suomen Ammattiin Opiskelevien Liitto - SAKKI ry kiittää mahdollisuudesta lausua. Asiantuntijuutemme koskee erityisesti ammatillista koulutusta, ammatillisia opiskelijoita ja nuoria, joten lausuntomme käsittelee erityisesti julkisen talouden suunnitelmaa vuosille 2025-2028 nuorten ja ammatillisten opiskelijoiden kannalta.

Jaamme näkemyksen valtiontalouden vakavasta tilasta. Suunnitelman yhteenvedossakin tiedostetaan haaste, että Suomessa nuorten koulutusaste on jäänyt alemmalle tasolle kuin muissa kehittyneissä teollisuusmaissa. Nyt suunnitelmissa olevat heikennykset ammatillisen koulutuksen rahoitukseen, opiskelijoiden etuuksiin sekä maksuttoman toisen asteen rajaus voivat kuitenkin vaikuttaa talouteen, yhteiskuntaan ja ennen kaikkea koulutustason nostoon entistä negatiivisemmin. Pahimmillaan päätökset voivat johtaa työttömyyden ja syrjäytymisen lisääntymiseen, jotka lisäävät säästöjen sijaan valtion kustannuksia.

Syrjäytymisen inhimilliset ja taloudelliset seuraukset: Nuorten syrjäytyminen maksaa Suomelle miljardeja

Nuorten syrjäytyminen on monimutkainen ilmiö, jolla on sekä inhimillisiä että taloudellisia kustannuksia yhteiskunnalle. Kustannukset voivat olla suoria ja epäsuoria, ja ne vaihtelevat yksilön ja tilanteen mukaan. Syrjäytyneet nuoret ovat usein riippuvaisia toimeentulotuesta, työttömyysetuuksista ja sairauseläkkeistä. Syrjäytyneillä nuorilla on usein enemmän terveysongelmia ja he tarvitsevat enemmän terveydenhuollon palveluita. Syrjäytyminen on tutkitusti myös yhteydessä rikollisuuteen ja joutumiseen oikeusjärjestelmän piiriin. Syrjäytyneet nuoret eivät maksa veroa, joten yhteiskunta menettää verotuloja. Syrjäytyminen heikentää työvoiman saatavuutta ja tuottavuutta. Syrjäytyminen voi johtaa sosiaalisiin ongelmiin, kuten syrjäytymiseen, päihdeongelmiin ja mielenterveysongelmiin.

Tutkimusten mukaan yhden syrjäytyneen nuoren kustannukset yhteiskunnalle voivat olla jopa 1,2 miljoonaa euroa hänen elinaikanaan. Valtiontalouden tarkastusviraston arvion mukaan nuorten syrjäytymisen vuosittaiset kokonaiskustannukset Suomelle ovat noin 3 miljardia euroa. Nuorten syrjäytymisen ehkäisy on tärkeä yhteiskunnallinen investointi, joka voi säästää rahaa pitkällä aikavälillä.

Säästötoimenpiteet ja niiden vaikutukset

Moni Petteri Orpon hallituksen tekemistä, taloutta tasapainottavista toimista kohdistuu nimenomaan ryhmiin, jotka ovat jo valmiiksi heikommassa asemassa yhteiskunnassa.

Ammatillisten opiskelijoiden vanhemmilla on keskimäärin matalampi koulutustaso kuin muiden opiskelijaryhmien vanhemmilla. Esimerkiksi Suomessa vuonna 2020 vain 41 %:lla ammatillisen koulutuksen opiskelijoilla oli vanhempi, jolla oli korkeakoulututkinto, kun taas lukio-opiskelijoilla vastaava luku oli 68 %. Päätöksenteossa on myös hyvä tunnistaa, että ammatillisten opiskelijoiden perheillä on keskimäärin matalammat tulot kuin muiden opiskelijaryhmien perheillä.

Osana säästötoimia on päätetty seuraavaa:

- Oppivelvollisuuslaissa tarkoitettu maksuton oppimateriaali rajataan sen kalenterivuoden loppuun, jonka kuluessa opiskelija täyttää 18 vuotta.
- Ammatillisen koulutuksen rahoitusta vähennetään 100 milj. euroa vuodesta 2025 lähtien. Ammatillisen koulutuksen kasautumista samoille henkilöille vähennetään ja rahoituksen vähennys kohdistetaan aikuisten, jo toisen asteen ammatillisen tutkinnon tai korkea-asteen tutkinnon suorittaneille kohdentuvaan ammatilliseen koulutukseen. Perusopetuksen päättävien nuorten tai vailla ammatillista perustutkintoa olevien koulutukseen ei kohdenneta rahoituksen tai opiskelijapaikkojen vähennyksiä.
- Opiskelijat palautetaan yleisestä asumistuesta opintotuen asumislisän piiriin 1.8.2025 lukien.
- Koulumatkatukioikeus rajataan vain maksuttoman koulutuksen opiskelijoille.

Petteri Orpon Vahva ja välittävä Suomi -hallitusohjelman osiossa 4.1 linjataan “Suomalaisten elintason parantamiseksi, kestävän kasvun vauhdittamiseksi ja hyvinvointiyhteiskunnan palveluiden rahoituspohjan turvaamiseksi hallituksen tavoitteena on 80 prosentin työllisyysaste vuoteen 2031 mennessä.”

Koulutuksen taso on yksi tärkeimmistä tekijöistä, jotka vaikuttavat maan kilpailukykyyn. Koulutuksen rahoituksen heikentäminen voi johtaa siihen, että Suomi jää jälkeen muista maista koulutuksen ja osaamisen tasolla, mikä voi heikentää maan kykyä houkutella investointeja ja luoda työpaikkoja. Olemme jo nyt tilanteessa, jossa koulutustason lasku on huolestuttava. Lokakuussa 2022 julkaistu OECD-tutkimus kertoo, että suomalaisten nuorten koulutustaso on laskenut keskitason alapuolelle, kun vielä vuonna 2000 Suomi oli OECD-maiden korkeimpien joukossa.

Mikäli työllisyystavoitteesta, sekä tavoitteista nostaa koulutus- ja osaamistasoa halutaan pitää kiinni, on syytä huomata, että tutkimusten mukaan koulutukseen investointi on yksi tehokkaimmista keinoista parantaa työllisyyttä.

On selvää, että koulutuksen rahoituksen heikentäminen on ristiriidassa tavoitteiden kanssa nostaa työllisyysastetta Suomessa. Sen sijaan koulutukseen investointi on tärkeä keino parantaa työllisyyttä, edistää talouskasvua ja vähentää eriarvoisuutta.

Säästötoimien ja tavoitteiden ristiriita

Hallitusohjelmassa on linjattu tavoitteita hallituskaudelle. Niissä on mainittu mm.

- Suomalaisten oppimistulokset ja koulutustaso nousevat
- Sivistys luo edellytyksiä talouden kasvulle
- Koulutus vastaa paremmin työelämän tarpeisiin ja vähentää kohtaanto-ongelmaa
- Työelämän ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten määrä vähenee

Julkisen talouden suunnitelmaa tutkiessa koemme kuitenkin resurssien olevan vahvassa ristiriidassa hallitusohjelman tavoitteiden kanssa. Aiemmin mainitut säästötoimet voivat vaikeuttaa nuorten ja aikuisten pääsyä ammatillisiin opintoihin ja heikentää heidän mahdollisuuksiaan hankkia korkea koulutustaso. Tämä voi johtaa työvoiman taitotason laskuun ja Suomen kilpailukyvyn heikkenemiseen entisestään.

Maksuttoman koulutuksen rajaaminen arviomme mukaan lisää oppivelvollisten taloudellisia rasitteita ja vaikeuttaa opiskelua. Riskit opintojen keskeytymiseen ja eriarvoisuuden lisääntymiseen kasvavat ja ne kasaantuvat erityisesti niille oppivelvollisille, joilla on valmiiksi haasteita oppimisen, talouden, elämäntilanteen tai terveyden kanssa.

Ammatillisen koulutuksen rahoituksesta säästämällä voi lyhyellä aikavälillä saavuttaa säästöjä. Pitkällä aikavälillä se voi kuitenkin johtaa työttömyyden ja syrjäytymisen lisääntymiseen, mikä taas lisää valtion menoja sosiaaliturvan ja muiden tukipalveluiden muodossa. Koulutuksen tehostaminen voi kannustaa opiskelijoita suorittamaan tutkintonsa nopeammin ja tehokkaammin. Se voi kuitenkin myös johtaa siihen, että opiskelijoilla ei ole riittävästi aikaa hankkia tarvittavia taitoja ja tietoja. Leikkaukset voivat myös johtaa resurssien puutteeseen, joka taas voi heikentää koulutuksen laatua. Jo nyt työelämä suhtautuu epäilevästi valmistuneiden ammattiosaamiseen. Riittävät resurssit luovat edellytykset koulutuksen laadun kehittämiselle, kun taas resurssien heikennykset voivat vaikuttaa heikentävästi koulutuksen laatuun ja vaikeuttaa työllistymistä valmistumisen jälkeen.

Suunnitellut säästötoimet voivat myös johtaa siihen, että koulutustarjonta ei vastaa työelämän tarpeita tai opiskelijoiden koulutusmotivaatio laskee. Motivaation ja resurssien pulan myötä, yhä useampi nuori voi keskeyttää opintonsa tai jättää ne kokonaan suorittamatta.

Ammattiopintoja keskeytetään useammin kuin lukio-opintoja. Yleisimpiä syitä opintojen keskeyttämiseen ovat motivaation puute, vaikeudet opinnoissa, taloudelliset syyt ja terveydelliset syyt. Mikäli tahtotila on luoda Suomen taloudesta kestävää ja nostaa koulutustasoa, SAKKI näkee, että valtion talouden haasteisiin pitää löytää muita ratkaisuja kuin esitetyt resurssien heikennykset.

Opiskelijoiden oikeus yleiseen asumistukeen on tukenut monien opiskelijoiden opiskeluedellytyksiä. Yhä useampi oppivelvollinen ja ammatillista koulutusta suorittava joutuu muuttamaan opintojen perässä, sillä ammatillista koulutusta on keskitetty. Opiskelijoiden palauttaminen opintotuen asumislisälle vähentää valtion menoja lyhyellä aikavälillä. Pitkällä aikavälillä se voi kuitenkin johtaa opintojen keskeytymisiin ja koulutustason laskuun, mikä voi heikentää Suomen kilpailukykyä ja vähentää verotuloja. Se myös heikentää opiskelijoiden mahdollisuutta valita mitä ja missä opiskelee, joka taas heikentää opiskelumotivaatiota ja kaventaa tulevaisuusnäkymiä.

Koulumatkatukioikeuden rajaaminen vain maksuttoman koulutuksen opiskelijoille voi vaikeuttaa maaseudulla asuvien nuorten opiskelua ja lisätä eriarvoisuutta.

Aikuisten koulutukseen kohdennetut leikkaukset voivat vaikeuttaa heidän työllistymistään ja uudelleenkoulutustaan, mikä voi johtaa työttömyyden ja syrjäytymisen lisääntymiseen. Tehokas ja oikein kohdentuva aikuiskoulutus voi auttaa hankkimaan uusia taitoja ja pätevyyksiä, joiden avulla voi työllistyä uudelle alalle tai edetä uralla. Koulutus- ja osaamistason noston myötä saadaan myös tuottavampia työntekijöitä. Investointi laadukkaaseen koulutukseen niin oppivelvollisten kuin aikuistenkin kohdalla johtaa arviomme mukaan talouskasvuun ja kilpailukyvyn paranemiseen.

Panostamalla laadukkaaseen koulutukseen, joka vastaa työelämän tarpeisiin, voidaan

pitkällä aikavälillä vähentää tulevaisuuden menoja sosiaaliturvan ja työttömyysturvan osalta, sekä lisätä verotuloja.

Aikuiskoulutukseen panostaminen on sekä yksilöiden että koko yhteiskunnan etu. Se voi parantaa ihmisten elämänlaatua, vahvistaa taloutta ja luoda oikeudenmukaisemman ja osallistavamman yhteiskunnan.

Yhteenveto

Kaiken kaikkiaan SAKKI kokee, että esitetyt säästötoimenpiteet eivät ole linjassa hallituksen esittämien tavoitteiden kanssa. Lyhyellä aikavälillä uskomme, että säästöjä saadaan, mutta SAKKI näkee, että säästöt saadaan väärästä paikasta. Uskomme myös, että näiden toimien myötä säästämme lähivuosina, mutta tulevina vuosikymmeninä meillä on edessämme velkaa, jota ei paikata pelkällä rahalla.

Arvioimme, että nyt kirjattujen säästötoimenpiteiden vaikutukset tulevat näkymään pitkään yhteiskunnassamme, niin tavoitteiden toteutumisen, kustannuksien kuin inhimillisen kärsimyksen suhteen. Opiskeluedellytysten heikentäminen, opiskelijoiden stressin ja epävarmuuden lisääminen mielenterveyskriisin keskellä sekä tulevaisuusnäkymien kaventuminen tulee vääjäämättä vaikuttamaan siihen, miten moni nuori jää työn ja koulutuksen ulkopuolelle.

Koulutukseen ja opiskeluedellytysten turvaamiseen panostamalla nyt, pidetään huolta ettei tulevan vuosikymmenen velka ole se, joka keikauttaa velkalaivan haaksirikkoon.

Lisätietoja:

Suvituuli Lundmark
Edunvalvonnan asiantuntija
Suomen Ammattiin Opiskelevien Liitto - SAKKI ry
suvituuli.lundmark@sakkiry.fi
044 776 6048